

the best way toward enhancing students motivation, diversifying offline or online learning process, and developing learning language skills. Presenting didactic multimodal texts via smartphones enhance free independent learning and add unexpected element of entertainment to the learning experience.

Via using the considered texts the result, such as better perception, deep understanding and memorization of information, can be achieved through a rational combination of visual, rational and emotional perception. Most of the drawbacks are related to technical problem.

BIBLIOGRAPHY:

1. Анісімова О. Є. Лінгвістика тексту та міжкультурна комунікація (на матеріалі креолізованого текстів). М.: Видавничий центр «Академія», 2003. 128 с.
2. Батринчук З. Р. Креолізований текст як параграфемний елементу сучасному англomовному епістолярному дискурсі. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2018. Вип. 3. Т. 1 С. 80–84.
3. Ейгер Г.В. К построению типологии текстов. Лінгвістика текста: матеріали научної конференції при МГПІИЯ ім. М. Тореца. Ч. І. М., 1974. С. 103–110.
4. Макарук Л.Л. Паралінгвістическіе средства как композиционные составляющие современных англоязычных мультимодальных текстов. *Актуальні питання іноземної філології*. 2016. Вип. 4. С. 100–104.
5. Kress G. R. The multimodal landscape of communication. *Medien Journal*. 2002. V. 4. P. 4–19.

УДК 81'373.237:355]:070«День»

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.25.1.6>

ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВІЙСЬКОЇ ЛЕКСИКИ В МОВІ ГАЗЕТИ «ДЕНЬ»

FUNCTIONAL AND SEMANTIC FEATURES OF USE OF MILITARY VOCABULARY IN NEWSPAPER “DAY”

Навальна М.І.,

orcid.org/0000-0002-5064-3122

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри журналістики та мовної комунікації

Національного університету біоресурсів та природокористування

Спис О.А.,

orcid.org/0000-0001-9439-8512

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії та історії науки і техніки

Державного університету інфраструктури і технологій

У статті проаналізовано низку іншомовних слів, які активізувалися в мові масмедіа чи набули додаткових значень, відстежено активні процеси «орозмовлення», які виражені словами-паролями та розмовними дієсловами-новотворами, виокремлено лексеми на позначення ворога, проаналізовано інвективну лексику, гасла і фразеологічні сполуки, що відіграють роль консолідації для українського народу, ставши під дією позамовних чинників лексемами періоду російсько-української війни.

Класифікація та опис лексем здійснено на матеріалі всеукраїнського видання «День».

У публікаціях попередніх десятиліть військова лексика в публіцистиці стосувалася військових подій за кордоном, де велися бої, натрапляли на аналізовану лексику в галузевих виданнях. Із початком військових дій на сході України (2014 рік) та повномасштабною війною (2022 рік) інтерес науковців до цієї проблематики активізувався.

Через низку позамовних чинників, зокрема продовження російсько-української війни, в мову засобів масової комунікації та мовлення загалом додаються нові лексеми, лексеми з новими значеннями та відбувається перехід лексем із пасивного словка в активний. Зазвичай корпус цих слів не фіксують сучасні словники через швидкий розвиток мови саме в цій тематиці і лексеми потребують додаткових досліджень.

Зроблено висновки, що в українській лексиці періоду російсько-української війни актуалізуються іншомовні слова, відбуваються активні процеси «орозмовлення», виражені словами-паролями та розмовними дієсловами-новотворами. Під актуалізацією експресивної функції формується група слів на номінування ворога, інвективна лек-

сика, гасла і фразеологічні сполуки, що відіграють роль консолідації для українського народу, ставши під дією позамовних чинників лексемами російсько-української війни.

Ключові слова: газета «День», російсько-українська війна, лексика, позамовні чинники, орозмовлення, емоційно-експресивне забарвлення.

The article analyzes a number of foreign words that have become active in the language of the mass media or acquired additional meanings, it tracks some active processes of «colloquial speech», which are expressed by words-passwords and colloquial verbs-innovations, it defines lexical items for the designation of the enemy, it analyzes an invective vocabulary, slogans and phraseological compounds, which play the role of consolidation for the Ukrainian people, becoming the lexical items of the period of the Russian-Ukrainian war under the influence of extra-linguistic factors.

The classification and description of lexical items is based on the material of the all-Ukrainian publication «Day».

In the publications of previous decades, the military vocabulary in journalism referred to military events abroad, where battles took place, and we came across the analyzed vocabulary in industry publications. With the beginning of military operations in the east of Ukraine (2014) and a full-scale war (2022), the interest of scientists in this matter intensified.

Due to a number of extra-linguistic factors, in particular, the continuation of the Russian-Ukrainian war, new lexical items, lexemes with new meanings are added to the language of mass communication and to the speech in general, and the transition of lexemes from a passive word to an active one also takes place.

Usually, the corpus of these words is not recorded in modern dictionaries due to the rapid development of the language in this particular topic, and lexical items require additional research.

It was concluded that in the Ukrainian vocabulary of the period of the Russian-Ukrainian war, foreign words that were previously in passive use are now actualized, active processes of «colloquial speech» take place, expressed by words-passwords and colloquial verbs-innovations. Under the actualization of the expressive function, a group of words for the nomination of the enemy, invective vocabulary, slogans and phraseological compounds are formed, which play the role of consolidation for the Ukrainian people, becoming lexical items of the Russian-Ukrainian war under the influence of extra-linguistic factors.

Key words: newspaper «Day», Russian-Ukrainian war, vocabulary, extra-linguistic factors, colloquial speech, emotional and expressive coloring.

Постановка проблеми. Лексика – складова мови, яка є найбільш чутливою до різних суспільних процесів. Це нерв усієї мовної системи, який відразу реагує на всі зміни у суспільстві. Лінгвіст Р. Гаджієв зазначає: «Що трагічніша подія, то сильніший її відбиток на мові» [14]. Кожна епоха чи конкретний історичний період залишає в нашій культурі словесні символи саме через лексичну систему. Російсько-українська війна 2022 року увійде в українську лексику різними тематичними групами та новими тенденціями. У мові під час війни виникнення нових лексичних тенденцій, крім інших чинників, зумовлено актуалізацією експресивної функції.

Засоби масової комунікації – офіційні і неофіційні, які заявлені в соціальних мережах, виразно відображають як експресія здатна вивести на переднє тло ті лексеми, які вже були у пасивному життєвому, та – сформувати нові слова і конотації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У публікаціях попередніх десятиліть військова лексика в публіцистиці стосувалася військових подій за кордоном, де велися бої, натрапляли на аналізовану лексику в галузевих виданнях. Із початком військових дій на сході України (2014 рік) та повномасштабною війною (2022 рік) інтерес науковців до цієї проблематики активізувався. Під час підготовки наукової студії послуговувалися працями дослідників Ю. Калужинської [17], Н. Костусяк [18], Т. Левченко [18], М. Навальної [17; 18],

В. Олексенка [18], А. Шутс [18], О. Попкової [18] та ін.

Через низку позамовних чинників, зокрема продовження російсько-української війни, в мову засобів масової комунікації та мовлення загалом додаються нові лексеми, лексеми з новими значеннями та відбувається перехід лексем із пасивного словка в активний. Зазвичай корпус цих слів не фіксують сучасні словники через швидкий розвиток мови саме в цій тематиці і лексеми потребують додаткових досліджень.

Постановка завдань. У розвідці проаналізовано низку іншомовних слів, які активізувалися в мові масмедіа чи набули додаткових значень, відстежено активні процеси «орозмовлення», які виражені словами-паролями та розмовними дієсловами-новотворами, виокремлено лексеми на позначення ворога, проаналізовано інвективну лексику, гасла і фразеологічні сполуки, що відіграють роль консолідації для українського народу, ставши під дією позамовних чинників лексемами періоду російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу. Позамовні чинники, зокрема через військові дії, актуалізувалися лексеми, які, здавалося б, вже були на «периферії», не актуальними для європейського цивілізованого світу XXI ст. Це, перш за все, іншомовна лексика воєнної тематики на позначення понять, що викликають негативну асоціацію: *мілітаризм, колабораціонізм, тероризм, агресія, мародерство, окупація, гауляйтер, геноцид,*

пор.: *Ми* (депутати Верховної Ради – прим. авт.) *запровадили кримінальну відповідальність за колабораціонізм, послалили протидію гібридній інформаційній війні, яку веде держава-агресора* («День», 03.03.2022); *Силові структури надійно охороняють їх від мародерства. ... забезпечують постійне патрулювання, щоб унеможливити мародерство», – наголосив мер Бучі* («День», 05.04.2022); *Російський мілітаризм має давню історію, як і всі імперські проєкти. Однак на відміну від інших, він не ліквідується* («День», 11.04.2022); *Сенат Ірландії ухвалив резолюцію, в якій визнав дії РФ в Україні геноцидом, повідомляє Інтерфакс-Україна* («День», 05.04.2022) та ін.

У мові масмедіа натрапляємо на вживання лексем (*колабораціонізм, мародерство* та ін.) у переносному значенні щодо культурних процесів у суспільстві, напр.: *Культурний колабораціонізм... Новий для нас термін. Явище, що стрімко вривається в наше життя. Діяльність, що не менш небезпечна для нашої державності, аніж наступальні військові дії* («День», 03.04.2022); *«Десакралізація Шевченка» чи «літературне мародерство»? (заг.)* («День», 14.11.2022).

Актуалізувалися іншомовні слова з додаванням префікса *-де*, який скасовуючи значення негативного процесу, дії, надає лексемі протилежного значення, напр.: *демлітаризація, деокупація, денаціоналізація, декомунізація, дерусифікація*, напр.: *У нас дерусифікація має відбутись по всіх напрямках нашого життя: в економіці, в політиці і в інших сферах нашої життєдіяльності* («День», 25.04.2022); *Президент України Володимир Зеленський заявив, що деокупація Збройними силами України територій не має призвести до загибелі людей* («День», 31.05.2022).

У російсько-українській війні такі слова, як: *демлітаризація, деокупація, денаціоналізація* набуває різних конотацій, що залежить від того, хто їх вживає. Для російської пропаганди ці лексеми є інструментом для формування образу українця як військового злочинця. Наприклад, слово *демлітаризація*, за «Словником української мови», має значення заборони якій-небудь державі мати воєнну промисловість і армію; роззброєння [10, II, с. 238].

Із мовлення агресора конотацію злодійського аргю набула в сприйнятті українців лексема *денаціфікація*, оскільки вживається для прикриття геноциду і каральної операції проти українського народу, хоча це слово означає систему заходів, спрямованих на ліквідацію нацизму (фашизму) в політичному, економічному і громадському

житті німецького народу після розгрому гітлерівської Німеччини [10, II, с. 241].

Серед корпусу зібраних лексем виокремлюємо алегоричні прийоми в мові українських медіа, напр.: *гауляйтер* (нім. *Gauleiter*) – посадова особа в Третньому Райху, якою здійснювалася вся повнота влади на ввіреній їй адміністративно-територіальній одиниці – гау [4]. Іншими словами – це посадова особа, яка здійснювала політичне керівництво частиною рейха. Українські журналісти зазначену лексему використовують як алегорію, позначаючи керівників російських окупаційних адміністрацій в Україні за допомогою алузії. Алузія – це (лат. *allusio* – жарт, натяк) – художньо-стилістичний прийом, натяк, відсилання до певного літературного твору, сюжету чи образу, а також історичної події з розрахунку на ерудицію читача [1]. У мові публіцистики частіше використовується для позначення окремих людей, предметів, речей, проблем, але без спеціального згадування про них [15]. Така алузія застосовується з метою викликати асоціацію з подіями Другої світової війни, щоб сформувати більш негативне ставлення до зрадників. Українці під час російсько-української війни слово *гауляйтер* застосовують як образливу назву губернаторів, які не сприймаються місцевим населенням, напр.: *Плани окупантів щодо Маріуполя озвучено після проведення візиту – інвентаризації нового де-факто гауляйтера окупованої Донецької області Хоценко. Пріоритет – порт. В Маріупольському порті буде розміщено основне сховище палива для військових потреб. Це значно скоротить логістику для окупантів до лінії фронту», – зазначив Андрющенко* («День», 26.06.2022).

Військові дії на території України змусили ввести в активний обіг своєрідні мовні паролі, шиболети. Нагадаємо, що шиболет – «вислів, у переносному сенсі вживається для означення характерної мовної особливості, яка дозволяє ідентифікувати групу людей (зокрема, етнічну); своєрідний «мовний пароль», за яким можна розпізнати, що мова, якою розмовляє людина, є для неї нерідною» [13]. До таких слів належать: *паляниця, молодиця, світлиця, нісенітниця*. Пізніше до цієї низки слів радили додати ще: *філіжанку, веселку, духмяний, непереливки, вештатися, пуцьвірінок, кмітливий, обценьки, телепень, теревенити* [7]. Серед носіїв мови в усній мові виникла така приказка-шиболет: *«Кропивницькі паляниці зі смаком полуниці продаються у крамниці біля Укрзалізниці»*. Заохочення до активного вжитку таких слів варто розцінювати не стільки для виявлення

ворога, а як – намагання українців через мовний чинник ще раз вказати ворогу на мовну відмінність, відмежувавшись таким чином, від міцних обіймів російського «братнього» народу, який упродовж століть нам насильно нав'язував свою мову. Людина, що звикла до фонетики російської мови, в якій немає м'якого звуку *ц* та *л* (м'який звук *ц* – це давня відмінність української від всіх решти слов'янських мов. Звук *л* – зубний, а не альвеолярний), вимовляють ці звуки з помітним для українського вуха акцентом. Таке явище належить до орфоепічної норми, але воно покликане популяризувати переважно власне українські лексеми.

У мові під час війни з'являються номінування на позначення ворога, які, здебільшого, є неологізмами або лексемами, які повернуто до вжитку з пасивного словника. Під час аналізу медійних текстів виявлено, що найчастіше українці російських солдат називають *орками*, *рашистами*, *свинособаками*, *ординцями*, «*покидьками смердючими*», «*z-окупантами*», *русо-нацистами*, *тікток-військами*, *чмонями*, пор.: Після тривалого знищення авіаударамі, **рашисти** зайняли Новотошківське («День», 10.04.2022); **Ординці** не прагнули облаштувати захоплені території. Їм важливо було їх обезлюдити: вигнати жінок і дітей у рабство, зруйнувати та спалити («День», 28.04.2022).

Через метафоризацію українці закріпили у своїй лексиці в номінації ворога такі слова як *ординці* (асоціація з минулого) та *орки*. *Орки* – «це вигадана раса істот, – як зазначає мовознавець В. Дяченко, – яких зображують варварами зі звіриними рисами. Походження цієї назви від латинського Orcus – Орк Діспатер, імені одного з давньоримських божеств смерті і підземного світу» [3]. Поширення цього образу – спотворених ельфів, як втілення зла, у масовій культурі – кіномистецтві, іграх, відбулося завдяки епічному роману-трилогії «Володар перснів» Джона Толкіна. Образ «кровожерливих воїнів»-орків став символом для російських військ особливо після жорстоких подій у Бучі, Ірпені, Бородянці. Журналісти, провівши паралель між негативними літературними героями і російською армією, виділили такі спільні риси як дезорганізованість, нечистоплотність, велику чисельність, проте низький інтелект і величезну злобу до всього навколо [12].

Український народ створив велику кількість дошкульних, принизливих антропонімів на адресу В. Путіна. Новоутворення в цій номінації утворені шляхом співставлення образу

ворога через асоціації з конкретними явищами, особами. Напр.: *Путлер – неологізм, утворений шляхом злиття частин двох прізвищ – президента Росії Володимира Путіна та німецького диктатора Адольфа Гітлера, віддзеркалює ідеологію Путіна, що є тотожною з гітлерівською. Новоутворення Пуля, за визначенням В. Дяченка «вказує на невисокий зріст та певну недолугість. Розуміння цього слова з'являється лише завдяки мовно-культурному фоні. І у кожного слухача може виникати свій асоціативний ряд» [3]. Мовознавець простежує це в поєднанні частини російського прізвища «пу» та російського слова «культЯпка» (кульгавий, недолугий, непропорційний) [3]. «Цей варіант, – продовжує мовознавець, – має чітку асоціативну лінію. Українська лайка позбавлена слова «х*йло». Це російська нецензурна лексика. Символічно, що він став основою для словотворення «пуйло»: поєднання особи та її оцінки суспільством» [3].*

Українці влучно характеризують В. Путіна, вказуючи на його вік, зріст, постійний страх, який проявляється через переховування у бункері, через такий спосіб словотворення як семантична деривація: *бункерний дід*, *кривавий карлик*, *бункерний цур*, *бункерний виродок*, напр.: «Ми планували з Сергієм Стерненком розпочати цей збір 12 жовтня, але **бункерний виродок** (вніс свої корективи. РОЗПОЧИНАЄМО ВЖЕ!!! Збираємо на українські дрони-камікадзе RAM II UAV. Буде бавовна. Буде боляче», — пише Сергій Притула («День», 10.10.2022). Такі новоутворення на позначення ворога допомагають українцям морально знижувати значущість ворогів та надають публіцистичним текстам негативного емоційно-експресивного забарвлення.

Зневажливе ставлення українців до країни-агресора в цілому та окремих особистостей зокрема, а також різних соціальних інституцій, викликало в лексичній системі таке явище як конвертацію. Напр.: слова *росія*, *кремль*, *москва*, *путін*, *кіріл гундяєв*, *російська православна церква* з початку війни пишуть з малої літери. Це явище стало наскільки розповсюдженим, що його активно свідомо застосовують не тільки журналісти, але й політики, науковці та звичайні громадяни. Пор.: *Через важку форму прогресуючу раку **путін** втрачає зір, його кінцівки неконтрольовано тремтять і лікарі прогнозують, що російський диктатор проживе 2-3 роки* («День», 29.05.2022); *За екоцид теж відповідатиме **росія**. Україна зафіксувала вже понад півтори сотні екологічних злочинів через воєнні дії країни-агресора* («День», 10.05.2022) та ін.

Натомість, що стосується українського суспільства, особливо понять, які позначають етичні категорії, то такі слова пишуть з великої літери: *Правда, Перемога, Єдність, Гідність, Свобода*. Напр.: «Там де ми, там Правда», «Там де ми, там Перемога», «З вірою в Єдності – до Перемоги», «Правда і Перемога – на нашому боці». Явище конвертації є наскільки загальноживаним явищем, пор.: *І тоді «все буде Перемога!» У Варшаві пройшов Перший міжнародний науково-методологічний форум «Психологічна травма війни» («День», 16.09.2022).*

Спілкувальна поведінка залежить від стану психіки [9, с. 250]. Це пояснює широке й активне вживання українським народом інвективної (від лат. *Investive* – «лайлива» промова) лексики. Інвективною лексикою є грубі, вульгарні слова, також фраземіка – грубі, вульгарні вислови. Напр.: вже згадуване слово *пуйло, пуглер* **вислови:** «Руський воєнний корабль, іди на х*й!», «Путін – х*йло!». «Інвективи, – зазначає мовознавець Я. Радевич-Винницький, – потрібні мовцю у стані афекту – короткочасного сильного переживання..., коли в критичних умовах людина неспроможна знайти вихід із ситуації» [9, с. 237]. Пор.: *Український музичний гурт «Телері» зробив повноцінну пісню на хіт українських ультра **Путін – х*йло**, що вже став народним, і навіть зняв кліп («День», 06.05.2022); **Пуглер** кидає бомбу на Театр, в якому перехувалися актори та глядачі з дітьми! Потвора в людській подобі... Бракує слів, є лише сльози... («День», 18.03.2022).*

У контексті розгляду цього сегменту лексики варто вказати на те, що в ситуаціях гострої емоційної напруги цілого народу у мові суспільства актуалізуються норми, які до цього не були такими виразними. Наприклад, орфоепічні норми – через моду на слова-паролі, чи стилістичні – масове вживання інвективів, нейтралізуючи водночас етикетну функцію мови. Нейтралізація етикетної функції у ситуації війни є настільки сильною, що впливає й на правове поле. Стаття 173 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за нецензурну лайку в громадських місцях, кваліфікується як дрібне хуліганство і «тягне за собою накладення штрафу від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб» [6, с. 201]. Інвективна лексика під час війни

через високу частотність вживання виходить зі категорії правопорушення і стає на певний час дозволеною.

Використання такої лексики в умовах вищої емоційної напруги українського народу – це і 1) намагання психічно розвантажитись, «випустити пару», уникнути стресу; 2) крайній прояв антиетикетної мовленнєвої поведінки, який свідомо обраний з метою знищити енергетику ворога, водночас, 3) за словами В. Дяченка, це – «демонстрація усьому світові своєї незламної позиції щодо Росії» [16].

Під час війни виникає необхідність у відродженні «старих» гасел та фразеологічних сполук і появи нових, які, виконуючи волюнтаристичну та ідентифікаційну функції, мають здатність не тільки об'єднувати, але й нести потужну духовну енергію. Це такі вислови, як: «*Слава Україні! Героям слава!*», «*Слава Україні! Смерть ворогам!*»; **фразеологічні сполуки:** «*Ніколи знову*», «*Йти за російським кораблем*».

Фраза «*Слава Україні!*» ще з початку ХХ ст. була українським вітанням і національним гаслом, яке набуло поширення серед українців під час Української революції (1918-1921). З 2018 року – військове вітання у Збройних силах України та в Національній поліції. Останнім часом, під час повномасштабного вторгнення ворога, це гасло виконує декілька функцій – вітання та ідентифікаційну функції. Виникли й нові словосполучення: «*Добрий вечір. Ми з України!*», «*Все буде Україна!*», «*Україна понад усе!*». **На одному з сайтів розміщено рубрику «Топ-фрази війни», яка містить гасла і найпопулярніші словосполучення [11].** Пор.: *Вітаю мешканців Херсонщини з чудовою новиною! Все буде Україна! Слава ЗСУ!!! Також Збройні Сили України звільнили ще одне село («День», 04.10.2022).*

На окрему увагу заслуговують словосполучення і вислови з топонімом *Чорнобаївка*. Село Чорнобаївка – це ворота до Херсона. Цей топонім став символом багаторазової помилки ворога вчиняти раз за разом ідентичні безглузді вчинки, що несуть за собою важкі й болісні наслідки (російська армія 18 разів зазнавала нищівної поразки від військ ЗСУ). Слово *Чорнобаївка* стало не тільки основою для неологізмів *чорнобаїти, зачорнобаїти*, а й увійшовши у словосполучення, обросло новими конотаціями, набуло вищого ступеня узагальнення. Напр.: *ефект Чорнобаївки, день Чорнобаївки, Чорнобаївський трикутник та ін.* Гумористичну конотацію топонім *Чорнобаївка* набув у низці висловів: *Как перевести на украинский язык «Семь бед – один*

ответ»? – **Чорнобаївка** («День», 24.03.2022). Експресивні мовні форми є тим лінгвальним засобом, який особливо актуалізувався у мові українців під час війни.

У період російсько-української війни лексична система української мови поповнилася цілою низкою неологізмів. Аналіз медійного дискурсу засвідчив чимало дієслів-неологізмів, що вказує на високу активну дієвість суспільства і широку семантику дієслова: *наволонтерити, поволонтерити, задвохсотитися, енлоїти, джавелініти, стінгерити, хаймарсити, байрактарити, кадирити, макронити, шойгувати, кмітити, затрофеїти, вийожуватися, заукраїнити, чорнобаїти*, пор.: *Якщо в когось виникає бажання допомогти з організацією чи поволонтерити або ви є музикантом і хочете цього дня грати на Святі музики – заповнюйте форму* («День», 15.06.2022) та ін.

Головним засобом поповнення нової розмовної лексики виступає словотворення. Аналізовані слова засвідчили, що переважну більшість з них утворено морфологічним способом, здебільшого афіксацією. Найпродуктивнішими суфіксами є: **-и, -ува**. Для розмовних дієслів характерні такі значення: 1) прізвища лідерів: *байрактарити* (нищити ворога), *кадирити* (видавати бажане за дійсне), *макронити* (робити дуже стурбований вигляд) – з суфіксом **-и**; та – з суфіксом **-ува**: *шойгувати* (вдавати, що все добре й під контролем, коли це не так); 2) назва зброї із суфіксом **-и** також є продуктивним: *енлоїти, джавелініти, стінгерити, хаймарсити* (нищити ворога).

У процесі творення нових слів чітко простежується активне використання однослівних найменувань замість описових зворотів. Останнім часом, завдяки вільному розвитку мови в період незалежності, лексика все частіше тяжіє до тенденції мовної економії. Це ілюструють такі слова, які утворені шляхом поєднання кількох слів: *затридні* (що означає будувати нереалістичні плани) або поєднання кількох слів з додаванням суфікса **-и**: *їхтамнстити* – знищувати ворогів та ін.

Менш поширеним є префіксально-суфіксальний спосіб творення дієслів. Напр.: *наволонтерити* – (знайти щось, що здавалося неможливим), *задвохсотитися* – (загинути на передовій), *затрофеїти* – (відібрати у ворога трофей), *вийожуватися* – (зухвало поводитися), *заукраїнити* – (поширити, вкорінити щось українське), *закобзонити* – (відправити на «той світ»).

Висновки. В українській лексиці періоду російсько-української війни актуалізуються іншомовні слова, які раніше були у пасивному вжитку, відбуваються активні процеси «орозмовлення», виражені словами-паролями та розмовними дієсловами-новотворами. Під актуалізацією експресивної функції формується група слів на номінування ворога, інвективна лексика, гасла і фразеологічні сполуки, що відіграють роль консолідації для українського народу, ставши під дією позамовних чинників лексемами російсько-української війни. У перспективі вбачаємо дослідити лексику інших масмедіа в порівняльному аспекті, а також з огляду дотримання норм літературної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алюзія : веб-сайт. URL: <https://ukr-lit.com/alyuziya/> (дата звернення 07.09.2022).
2. Арестовлення, чорнобаїти, затридні: в Мережі вигадали «словник» сучасної української мови : веб-сайт. URL: <https://tsn.ua/ato/arestovlennya-chornobayiti-zatridni-v-merezhi-vigadali-slovník-suchasnoyi-ukrayinskoyi-movi-2022004.html> (дата звернення 15.09.2022).
3. Блог Дяченка: мова під час війни : веб-сайт. URL: <https://suspilne.media/238617-blog-dacenko-mova-pid-cas-vijni/> (дата звернення 15.09.2022).
4. Гауляйтер : веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Гауляйтер> (дата звернення 10.09.2022).
5. ЗСУ «закобзонили» 58 окупантів та збили ворожий Су-25 на Південному напрямку : веб-сайт. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/zsu-zakobzonili-58-okupantiv-ta-zbili-vorozhij-su-25-na-pivdenному-napryamku-ok-pivden-2167786.html> (дата звернення 07.09.2022).
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 26 листопада 2021 р. Київ : ПАЛИВОДА А. В., 2021. С. 201.
7. Не «паляницею» єдиною. Як виявити рашистську ДРГ : веб-сайт. URL: https://mobile.twitter.com/rnbo_gov_ua/status/1504866551513681933 (дата звернення 17.09.2022).
8. Ну ще два-три тижні максимум. Українці перетворили заспокійливі слова Арестовича на мем» : веб-сайт. URL: <https://u-news.com.ua/129413-nu-sche-dva-tri-tizhni-maksimum-ukrajinci-peretvorii-zaspokijlivi-slova-arestovicha-na-mem.html> (дата звернення 08.09.2022).
9. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2006. 250 с.

10. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 2. С. 238.
11. Топ-фрази війни : веб-сайт. URL: <https://ukrainer.net/krylati-frazy/> (дата звернення 28.09.2022).
12. Хто такі орки і чому вони вторглися до України : веб-сайт. URL: <https://www.stb.ua/ua/2022/05/25/hto-taki-orky-i-chomu-vony-vtorglysa-do-ukrayiny> (дата звернення 17.09.2022).
13. Шиболет : веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Шиболет> (дата звернення 12.09.2022).
14. Що по русні? Паролі, лайки і лексика Другої світової – як війна змінила мову : веб-сайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/06/1/7348766/> (дата звернення 17.09.2022).
15. Що таке алюзія? Його визначення та значення : веб-сайт. URL: <https://uk.awordmerchant.com/alusi-n> (дата звернення 12.09.2022).
16. Як змінилася мова під час війни? веб-сайт. URL: <https://blog.liga.net/user/vdiachenko/article/yak-zminilasya-ukrainska-mova-pid-chas-viyni> (дата звернення 17.09.2022).
17. Navalna M., Kaluzhynska Y. Lex Actualization on Describing of Military Acts, Processes and States (Article). *Psycholinguistics*. 2018. Vol. 24, Issue 2. P. 218–235.
18. Navalna M., Kostusiak N., Levchenko T., Oleksenko V., Shyts A., Popkova O. Extra-linguistic factors and tendencies of activation of military vocabulary in ukrainian mass media. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 12/01-XXV. P. 184–189.

УДК 811.161.242=161.1:82.09(092)

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.25.1.7>

УКРАЇНІЗМИ У РОСІЙСЬКОМОВНИХ ТВОРАХ М. СТАРИЦЬКОГО

UKRAINIANISMS IN THE RUSSIAN-LANGUAGE WORKS OF M. STARYTSKYI

Намачинська Г.Я.,

orcid.org/0000-0002-2984-8422

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри практики англійської мови та методики її навчання
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Проблематика впливу російської мови на українську досить давно є об'єктом дослідження багатьох лінгвістів. Проте, на жаль, вплив української мови на російську та її запозичувальний потенціал досліджено зовсім мало. На сьогоднішній день дослідження особливостей функціонування українізмів в російській мові ще не завершено. Тому ця проблема потребує нагального аналізу та зумовлює актуальність теми цієї наукової статті.

Гортаючи сторінки історії, бачимо, що Україна тривалий час знаходилася у складі Російської імперії. Діяльність імперської влади систематично намагалася категорично й послідовно заборонити українську мову. Численні циркуляри не визнавали статусу української мови як самостійної сильної мови українців. Незважаючи на всі перепони, українська мова здійснювала потенційно значний вплив й збагачувала мову ворожого сусіда значною кількістю запозичень. Вона виконувала роль мови-донора в межах силового поля російської мови. Звичайно, цей факт ще й досі замовчується, проте його можна вважати домінуючим доказом впливової потужності й синергетики української мови.

Лексико-семантичні українізми активно функціонували в російськомовному дискурсі XIX ст. Визначні українські письменники Т. Шевченко, М. Старицький, М. Гоголь, В. Короленко, Є. Гребінка та інші збагачували свої російськомовні твори українізмами, завдяки чому українські лексичні елементи активно ввійшли в російськомовний обіг. Таким чином залишили значний відбиток на розвитку стилістики мови ворожого сусіда.

У статті проаналізовано особливості функціонування лексико-семантичних українізмів у творах малої прози Михайла Старицького, виділено тематичні групи. Досліджений матеріал може стати базою для словника українізмів російської мови.

Ключові слова: лексико-семантичні одиниці, українізми, запозичення, міжмовні контакти, взаємодія мов.

The issue of the influence of the Russian language on Ukrainian has been the object of research by many linguists for quite a long period of time. However, unfortunately, the influence of the Ukrainian language on the Russian language and its borrowing potential have been studied very little. Recently, the study of the peculiarities of the functioning of Ukrainianisms in the Russian language has not been completed yet. Therefore, this problem requires urgent analysis and determines the relevance of the topic of this scientific article.

Turning the pages of history, we see that Ukraine has been a part of the Russian Empire for a long time. The activities of the imperial authorities systematically tried to categorically and consistently ban the Ukrainian language. Numerous